

teme prikaže u punini i složenosti svih njihovih dimenzija, a ne samo u radno-ekonomskoj. Širina u postavljanju i sagledavanju problema nagrađena je prihvatljivom i transparentnom recepcijom tih studija cijelo desetljeće nakon njihova nastajanja kada je u tadašnjoj Jugoslaviji tijekom osamdesetih uzeo maha pravi društveni pokret za drugačije pozicioniranje obitelji i žene u društvu.

O toj tematici M. A. Mihovilović objavio je zajedno sa suradnicima 24 rada i imao 13 izlaganja, uglavnom na inozemnim znanstvenim skupovima. U knjizi su nanovo otišnuti: *Analiza nekih faktora koji utječu na budžet vremena zaposlene i nezaposlene žene* (1974) i *Konflikti generacija: roditelji-djeca* (1978).

Tema urbanizma i prostornog planiranja, prema riječima autorice tog pretposljednog poglavlja knjige, Dušice Seferagić, artifičijelno je odvojena, jer se u svim Mihovilovićevim radovima radi o prostoru, o planiranju, o temama: slobodnog vremena, turizma, rekreacije, a subjekti su uvijek djeca, omladina, penzioneri, turisti... Usprkos tome, da se dio njegovih ideja o planiranju, po njenu mišljenju, ostvari danas bi Hrvatska imala najbolji turizam na svijetu! Od "zapanjujuće" brojnih radova s ovog područja (23 bibliografske jedinice i 6 izlaganja) u knjizi su predstavljeni: *Sedmi kontinent — idejne, programske i prostorne osnove* (1971) i *Rekreacija turista u HTC Babin Kuk — Dubrovnik. Programska koncepcija* (1976).

I na kraju, u područje gerontologije M. A. Mihovilović je ušao na velika vrata već 1966. godine svojom studijom *Povlačenje od aktivnosti — Socijalno-psihološko-ekonomski status bivših sportaša "zvijezda"*, po mišljenju autorice poglavlja, Nade Smolić-Krković, pionirskim djelom u tom području, kako po svom predmetu i cilju, tako i po metodologiji provedenog istraživanja.

Kada čitatelj pročita do kraja tu i opsegovno impresivnu knjigu, ne može se oteti dojmu koji je kod poznavatelja znanstveno-istraživačkog rada i djela profesora Mihovilovića utemeljen na prethodnom uvidu: gotovo sve čime se taj istraživač *par excellence*

bavio — a bavio se, kao što smo vidjeli, vrlo širokim spektrom tema i sadržaja — povezano je na inherentni način s njegovom osnovnom preokupacijom, a to je *slobodno vrijeme*. Ovaj pregled završit ću stoga riječima Dušice Seferagić, koja je, po mome mišljenju, uspjela u knjizi najbolje oslikati Mihovilovićevu znanstveničku ličnost.

"U vremenu apoteoze rada i radnog čovjeka koji se odmara samo zato da bi bolje radio, impresivno je otvaranje jedne nove sociologije, sociologije slobodnog vremena. Mihovilović ju stvara relativno stidljivo, na način da se radni ljudi moraju odmarati da bi bolje radili, ali je *sub rosa* potpuno jasno da se autor usuđuje govoriti o slobodnom vremenu kao temi po sebi a ne kao rezidui rada i spavanja."

Branka Golub

Jasenska Kodrnja

NIMFE, MUZE, EURINOME — DRUŠTVENI POLOŽAJ UMJETNICA U HRVATSKOJ

Alinea, Zagreb, 2001, 255 str.

Pojavu knjige Jasenke Kodrnje s naslovom veoma neobične vokacije i zagonetna smisla, treba smatrati ne samo izuzetnim događajem i velikim obogaćenjem naše sociologije, nego i pravom svetkovinom duhovno-kulturnog i znanstvenog trenutka u nas. U oskudnim prilikama takova je knjiga više nego osvježenje. Po diskursu, ona obuhvaća bar tri sloja kroz koja se kreće tema tog neobičnog naslova: sociološko-kulturološki, antropološko-mitski i onaj najdublji: feministički.

Danas već neupitna srodnost sociologije i feminizma tu je dovedena do jednog veoma uspješna sinkretizma, kakav je u nas gotovo nov i neiskusna. Jedan sociološki, znan-

stveno-istraživački motiv nastao u jednom prethodnom istraživačkom, tipično sociološki intendiranu projektu, a to je bilo istraživanje "Umjetnik u društvenom kontekstu" (1979/80) — on je iznjedrio novi problem, odnosno ukazao na upadljivu razliku između položaja umjetnika muškaraca i žena koju autorica uočava senzibilitetom sociološko-feminističke i znanstveno spekulativne znatiželje: spomenuta obilježja u rezultatima tog istraživanja "kao i izrazito nezadovoljstvo umjetnica kulturnom politikom navelo me tada na pomisao da su umjetnice nešto drugo, poseban subjekt koji valja posebno tretirati i dodatno ispitati" (16).

Takav stav odmah odaje istraživača, što, međutim inače samo po sebi nikad nije dovoljno. Mnogo je tzv. znanstvenih tekstova nastalo iz pukog sciencističkog uobraženja da su zanimljivi nalazi zlatni rudnik ideja za pisanje, no bez dara i znanja to ostaju suhi izvještajni "materijali", tekstovi bez duha i smisla, prazna nizanja, često puna grešaka i nejasna razloga zašto se uopće pišu. Naša je sociologija puna "izvještajnih" uradaka takve vrste, naročito tamo gdje se posebno hoće "obraditi" tzv. "položaj žena" povezan uz kontekst ove ili one teme, područja gdje su žene deprivirane ovako ili onako, "gdje ih ima malo", "gdje se ne spominju" itd.

Ono, naime, što je u diskurzivnosti sociološke obrade svake, a posebno feministički intonirane teme najstroženije, sadržano je u izgradnji smislenosti teksta koji je nastao na temelju empiričko-istraživačke građe i složenih metodoloških procedura. Sačiniti smisleni tekst iz takve građe i diskurzivnih slojeva najšireg recentnog i općeg znanja, naravno, zahtijevalo je i znalacko umijeće, koje se, nažalost, primjećuje tek kad izostane. Kad ga ima, uvijek je u izobilju, a izgleda kao da dolazi samo po sebi, jer se podrazumijeva.

U tekstu Jasenke Kodrnje susreću se ne samo te podrazumijevane odlike teksta, nego je u njemu talentirano i vješto spletena spisateljska vještina sačinjavanja teksta od sastojaka različitih diskurzivnih cjelina i vrijednosti. Postavljenu zadaću vrlo je maštovito artikulirala kao znanstveni poduhvat koji

je realiziran svim sredstvima njene darovite intelektualnosti i široke obrazovanosti, što se pokazalo i u diskurzivnom obuhvatu predmeta njene mitsko-sociološko-antropološko-feminističke "priče", i u načinu izlaganja tog mirnog i tečnog teksta bez grešaka i mrljastih tragova tzv. "obrade".

Da bi postavila svoje pitanje u predmetni *centrum* tumačenja njegova značaja, autorica u pristupnom dijelu knjige obrađuje konceptualizaciju teme čitave knjige. Tu ona poduzima jedan od možda najsmjelijih poduhvata konceptualizacije: iz sadržaja mitske strukture (grčkih mitova) o postanku i o olimpijskim bogovima, veoma neupadljivo i diskretno izgrađuje arhetipski podložak tipova ženske desubjektivizacije, odnosno tipologiju ženskih tipova u kojima se karakterizira povijesno-mitski razvoj žene kao uloge. Tipologija mitskih likova boginja, poluboginja, mitskih bića po osobinama koje su nosioci značenja ženske uloge i ženskih svojstava u ovoj knjizi imaju višestruku vrijednost. Ponaјprije, upravo je tipologija društvenog karaktera i potraga za obrascem svrstavanja društvene različitosti jedan od najtežih zahvata u sociologiji i društvenim znanostima uopće (ako se podsjetimo D. Riesmana i drugih).

Polazište te tipologije (koja je, treba istaknuti, tu izvedena krajnje diskretno, tek kao nevidljivo shematsko uporište duhovitih opisa ženskih karaktera u široku rasponu njihove izražajnosti, a ne kao nekakav kruti shematizam matrica na koje se karakterističke tipova lijepe mehanikom "pripadajućeg svojstva", to jest onom tupom doslovnošću koja, zapravo u šarenilu svijeta raspoznaje tek mrlje) zapravo je potraga za subjektivitetom žene. Na samom početku knjige to nepristvo žene u povijesnom prostoru svijeta autoricu asocira na pustinju koja ipak živi i autorica se pita: "je li prazan prostor samo mjesto ne-subjektivnosti ili je on istodobno i mjesto mogućeg ženskog subjektiviteta koji je, kako je sve žensko specifično, također specifičan?"

Koristeći karakternu tipologiju grčke mitologije kao svojevrsnu simboličku "mrežu" na situacijskim slikama razlika između

društvenog položaja žena i muškaraca pokazuje jednu simetriju (asimetriju) suprotnih odlika, dobitaka i odbitaka dviju strana kao nešto što u povijesti raste i stalno dobiva nove oblike. Ako se radi o grčkom mitu, onda se pokazuje kako su “gotovo svi ženski likovi potisnuti u mogućnosti iskazivanja”. Radi li se o ženi današnjice koja, doduše nije toliko detronizirana, “ali je u svojoj ženskosti potisnuta, poražena, pa se ne afirmira ili se afirmira negacijom, neredom, neposluhom. I tu je njezina šansa.”

Odabir područja umjetnosti kao mjesta tog propitivanja razlike u društvenom položaju muškaraca i žena jako se podudara s metodološkim sredstvom koje je autorica izabrala: tipologija na obrascu grčkog mita rastvorila je predmet do očevidnosti. Umjetnice govore o umjetnosti, rodu, spolu i dobu, o vlastitom izboru, razvoju, zvanju, slobodi i neslobodi itd., o svijetu u kojem takve kakve jesu kao tipovi: Eurinome, Moire, Muze, Nimfe, Sirene, Pentezileje, Kirke, Atene, Afrodite i Penelope. Suptilna i metodološki profinjena upotreba intervjua dala je toj knjizi jedan povijesni dosije o ženama umjetnicama u Hrvatskoj našeg vremena, jednu duboko potresnu priču o intimnosti življenja spolne ili rodne razlike.

Upotreba grčke mitologije u tako neobičnu kontekstu pokazala je svoju punu vrijednost ne samo metodološki, nego kulturološko-antropološki u smislu onih intencija o kojima H. G. Gadamer govori u *Naslijeđu Europe (Das Erbe Europas)*, 1989.) kao vrijednostima oživljavanja antičkog naslijeđa.

Uz to, treba naglasiti da je autorica svaki pojam koji koristi provukla kroz sintetički pregled svih bitnih povijesnih i suvremenih pogleda na njegove odrednice, njegovo shvaćanje i njegovo kretanje kroz suvremenu znanstveno-sociološku, filozofsku i feminističku misao. Tako je knjiga, pored svega drugoga, svojevrsan sociološko-kulturološki kompendij feminizma, pregled kretanja i razvoja njegovih trendova na pojedinim ključnim pitanjima oko kojega spori i sam predmet knjige: posebnost ženskog, subjektivitet i spol/rod na području umjetnosti. Na jedan izuzetan način, nenametljivo, a ipak otvore-

no, ta nas knjiga uvodi u suvremenu svjetsku polemiku o tome je li svijet tako podijeljena spola/roda “jedan te isti za sve”, ili se od Heraklita naovamo radi o nesvjesnoj zabludi o kojoj govor tek počinje. Za takav govor-razgovor na svjetskoj sceni ta nas knjiga temeljito priprema.

Gordana Bosanac

Sian Griffiths

PREDVIĐANJA — TRIDESET VELIKIH UMOVA O BUDUĆNOSTI

Naklada Jesenski i Turk,
Zagreb 2000, 366 str.

Posljednje godine XX. i početne godine XXI. stoljeća bile su obilježene sumiranjem rezultata stoljeća na izmaku, ali i procjenama i predviđanjima o tome što bi se moglo dogodati u stoljeću koje je pred nama. No budući da se je ovom prilikom radilo i o prijelazu iz drugog u treće tisućljeće, to je draž i zanimljivost takvih ocjena i procjena bila povećana. Ne samo što su se tim poslom bavili tiskani i elektronski mediji, nego su i izdavačka poduzeća prigodno objavila niz studija i zbornika na tu temu. To se, nažalost, ne odnosi na naše izdavače, jer koliko je nama poznato, nijedan nije poduzeo nešto slično. Međutim, kao neki vid kompenzacije neki naši izdavači objavili su prijevode nekoliko zbornika koji se bave prosudbama zbivanja u proteklom stoljeću, iz pera najumnijih ljudi našeg vremena, ili pak predviđanjima mogućih zbivanja u nadolazećem stoljeću (tisućljeću). U takav tip literature spada i zbornik *Predviđanja — trideset velikih umova o budućnosti*, o kojemu ovdje kanimo nešto reći. Zbornik je objavljen na engleskom jeziku 1999. godine. Uredila ga je Sian Griffiths, a uvod je napisao Jonathan Weiner.